

dr hab. **Roman Hajczuk**, prof. nadzwyczajny
Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Suwałkach
Wydział Humanistyczno- Ekonomiczny

RECENZJA

pracy doktorskiej mgr Maryny Michaluk nt. *Leksyka polityczna współczesnego języka rosyjskiego* Białystok 2016, 184 s.

Polityka to pojęcie, które współcześnie jest używane bardzo często w wielu różnych kontekstach. Potocznie mianem polityki określa się kierunek działań i program danego państwa czy polityka, umiejętność zarządzania sprawami publicznymi, szczególnie umiejętność odnajdywania się i działań w granicach określonych możliwościami obowiązującego prawa, czy też grę prowadzoną przez partie polityczne w celu zdobycia władzy i płynących z niej partykularnych korzyści. Znaczenie tego terminu, szczególnie z punktu widzenia nauk społecznych, zawsze było bardzo bogate. Jest to sfera stanowienia i realizowania decyzji dotyczących różnych obszarów życia społecznego. Zaliczamy do nich decyzje polityczne, ekonomiczne, socjalne i kulturowe. Wyróżnić można więc politykę gospodarczą, przemysłową, agrarną, socjalną, finansową, a także ze względu na kryterium przestrzenne politykę wewnętrzną i politykę zagraniczną.

Można stwierdzić, że leksyka i frazeologia – przybywanie nowych słów, ich rozumienie i funkcjonowanie w dyskursie, metafory w języku polityki, język kampanii wyborczych, wartościowania i perswazji, kreowanie obrazu rzeczywistości, w większości są zawarte w tekstach pisanych.

Lingwiści wiążą tekst ze zdarzeniem komunikacyjnym. Związanie tekstowości z pojęciem aktu komunikacji oznaczało zasadność rozpatrywania zjawisk tekstowych w świetle realiów komunikacyjnych. Tu właśnie wyłania się pojęcie dyskursu. Zrozumienie zjawisk tekstowych okazuje się uzależnione od tego, jak użytkownik języka postrzega ich wkomponowanie w kontekst komunikacji.

Kontynuacją powyższych rozważań jest rozprawa doktorska mgr Maryny Michaluk.

Pani mgr Maryna Michaluk w swojej pracy nawiązuje do dobrego, tradycyjnego nurtu badań filologicznych, podejmując bardzo trudny obszar dociekań, który opowiada się za budowaniem interdyscyplinarnej nauki o tekście specjalistycznym w układzie komunikacji specjalistycznej ze szczególnym uwzględnieniem relacji między komunikatem a jego odbiorcą.

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska zatytułowana *Leksyka polityczna współczesnego języka rosyjskiego* wpisuje się w interdyscyplinarny nurt badań z zakresu językoznawstwa (w szczególności teorii leksykografii).

Rozprawa składa się ze wstępu, trzech zasadniczych rozdziałów, podsumowania i bibliografii.

Już we wstępie Doktorantka uzasadnia podjęcie tematyki pracy potrzebami i wyzwaniem współczesności. Autorka recenzowanej pracy konstatuje, że „celem niniejszej rozprawy jest usystematyzowanie leksemów i stworzenie klasyfikacji leksyki politycznej w oparciu o kryterium tematyczne, wyodrębnienie sposobów nominacji, występujących w tym zasobie leksykalnym oraz zweryfikowanie, które z nich są bardziej popularne i stosowane częściej niż inne”.

Autorka trafnie stwierdza, że „proces wzbogacania zasobu leksykalnego, w tym słownictwa z zakresu polityki, charakteryzuje się w ostatnim czasie dynamicznym rozwojem.

Taki stan rzeczy otwiera perspektywy dla badań lingwistycznych. Język polityki ciągle ewoluje, ponieważ nieustannie zmieniają się warunki i otoczenie, w jakich istnieje. Aby go scharakteryzować, konieczna jest analiza różnorodnych opracowań językoznawczych, które opisują współczesny język rosyjski (system leksykalny, zmiany w zakresie słowotwórstwa, semantyki itd.) i zachodzące w nim procesy”. Na tym tle badane zagadnienia wydają się aktualne i stwarzają możliwość przeprowadzenia ich kompleksowej analizy.

Rozdział pierwszy, z tytułem: *Język polityki w kontekście zmian politycznych, społecznych i językowych*, składa się z dwóch części. W części pierwszej omówiono procesy zachodzące w języku rosyjskim w okresach kluczowych dla Rosji przemian społecznych, gospodarczych i politycznych, tj. po Rewolucji Październikowej 1917 roku i w okresie pierestrojki. Część druga pokazuje obraz współczesnego języka rosyjskiego (warunki funkcjonowania, drogi wzbogacania zasobu leksykalnego).

Autorka w sposób logiczny i konstruktywny przedstawia te procesy podpierając się licznymi cytatami z analizowanej literatury przedmiotu. Doktorantka słusznie stwierdza, analizując obserwacje i wnioski różnych badaczy, dotyczące współczesnych procesów w języku rosyjskim, że one w wielu aspektach się powielają. Każda z prac ma jednak swoją specyfikę i jest realizacją założonego celu badań. Wyróżnia jednak kilka monografii, poświęconych opisowi procesów językowych na różnych poziomach języka, oraz teksty o węższym charakterze, w których zmiany analizowane są tylko w jednym aspekcie, czy na jednym z poziomów językowych. Zaprezentowała wybrane prace, w których podjęto próbę całościowego opisu zjawisk językowych. Wymieniłem tylko kilka pozycji, np.: V.G. Kostomarova, który rozpatruje współczesne procesy w języku rosyjskim w aspekcie pojęcia „ducha/gustu językowego” („языкового вкуса”¹), natomiast I.A. Sternin² i A.D. Duličenko³ – w aspekcie socjolingwistycznym. Pracę L. Ferm⁴ wyróżnia ograniczenie badanego materiału językowego do języka prasy. Doktorantka konkluduje, że wybór ten nie był przypadkowy. Tradycyjnie uważa się, że właśnie w języku gazet najwcześniej przejawiają się nowe procesy językowe i to język prasy jest najbardziej czuły na zmiany. Warto zauważyć, że język środków masowego przekazu jest źródłem materiału badawczego dla wielu badaczy, a w większości prac poświęconych opisowi języka rosyjskiego końca XX – początku XXI wieków gazety wskazywane są praktycznie zawsze, jeżeli nie jako materiał podstawowy, to jako jedno ze źródeł.

Monografię *Русская речь 1990-х. Современная Россия в языковом отображении* V.N. Šapošnikova⁵, która ukazała się nieco później niż wspomniane wcześniej prace, wyróżnia krytyczne podejście do wielu wniosków współczesnych badaczy (szczególnie na poziomie słowotwórczym), a także wskazanie nie tylko procesów i zmian językowych w porównaniu z poprzednią epoką, lecz także wyodrębnienie grup leksyki, specyfiki łączliwości itp., które zachowały się w języku bez zmian. Oprócz tego, w monografii rozpatrywany jest nie tylko poziom semantyczny, leksykalny, stylistyczny i słowotwórczy, ale również poziom fonetyczny i gramatyczny.

¹ „языковой вкус эпохи” („językowy gust/duch epoki”) – wyrażenie wprowadzone przez V.G. Kostomarova w książce pod tym samym tytułem. Określa ono pewien zestaw cech i specyfiki językowej danego okresu w historycznym rozwoju kraju.

² Sternin I.A., *Общественные процессы и развитие современного русского языка (очерк изменений в русском языке в XX веке)*, Воронеж 1997; Sternin I.A., *Социальные факторы и развитие современного русского языка, Теоретическая и прикладная лингвистика*, Вып. 2, *Язык и социальная среда*, Воронеж 2000, s. 4 – 16.

³ Дуличенко А.Д., *Русский язык конца XX века*, Мюнхен 1994.

⁴ Л. Ферм, *Особенности развития русской лексики в новейший период (на материале языка газет)*, Уppsala 1994.

⁵ Шапошников В.Н., *Русская речь 1990-х. Современная Россия в языковом отображении*, Москва 1998.

Prace G.N. Skłárevskiej⁶ zorientowane są na leksykograficzny opis dynamicznych procesów językowych okresu pierestrojki i postpierestrojki. Ponadto, aby pokazać zmiany, jakie zaszły w zasobie leksykalnym, wprowadziła ona nowe sposoby prezentacji leksykograficznej. W definicjach słownikowych zamieściła specjalne znaki w celu oznaczenia określonych zjawisk językowych. Badaczka uwzględniła aktualizację leksemów (opatrzoną symbolem †), przejście do pasywnego zasobu językowego (opatrzone symbolem ←), powrót do aktywnego użycia (opatrzone symbolem →), a także notację leksemu w słowniku po raz pierwszy.

Doktorantka dotarła również do prac badaczy, którzy podejmowali próby opisanie nowego rosyjskiego leksykonu okresu pierestrojki i postpierestrojki. Na uwagę zasługują dwie z nich. Pierwsza to słownik autorstwa D. Haudressy'ego *Les Mutations de la langue russe. Cest mots quit dissent l'actualite par D. Haudressy*⁷ i czterotomowe dzieło „Идеи в России”⁸ (redakcja Andrzej de Lazari). Słownik D. Haudressy'ego jest w większym stopniu lingwistyczny, chociaż definicje nie są zbudowane tradycyjnie. W Słowniku opisywane są nowości leksykalne, ponadto przedstawiono tam pochodzenie słów i wyrażeń, kiedy i przez kogo zostały wprowadzone, oraz ilustracje w postaci cytatów. Druga praca („Идеи в России”) jest szczególnie cenna dla tych badaczy, którzy zajmują się problematyką mentalności rosyjskiej i narodowego obrazu świata. Jeśli uwzględni się zasadę doboru opisywanych słów i strukturę definicji słownikowych, praca ta jest nie tyle słownikiem objaśniającym, co encyklopedycznym, ponieważ przedstawione są tam nie tylko różnorakie pojęcia, wydarzenia i zjawiska (*тоталитаризм, оттепель, перестройка, классовость, консерватизм*), lecz także osoby. Ponadto w definicjach słownikowych ukazana jest historia rozwoju pojęć, zmiana stosunku do nich w różnych okresach czasowych, często z prezentowaniem różnych punktów widzenia.

Doktorantka przedstawiła w tym rozdziale charakterystykę zmian językowych, które dokonały się po Rewolucji 1917 roku i po pierestrojce lat 90. XX wieku. Pokazała, jakie procesy zachodziły w języku w okresach najbardziej burzliwych przeobrażeń społeczno-politycznych.

W obu omawianych okresach przemian (po Rewolucji 1917 roku i po pierestrojce lat 90. XX wieku) można wskazać obecność podobnych zjawisk językowych. Należą do nich: zmiany semantyczne, determinologizacja leksyki, wykorzystanie zapożyczeń, rozpowszechnienie użycia żargonizmów i wulgaryzmów, aktywizacja procesów słowotwórczych i metaforyzacja [por. Barannikov 1919; Karcevskij 2000 (1923); Selišev 2003 (1928); Baranov, Karaulov 1991; Kostomarov 1994; Zemskaâ 1996; Ermakova 1996; Skłárevskaâ 1998].

Doktorantka stwierdza, że każdy z tych okresów ma swoją specyfikę i system językowy wciąż nie jest do końca stabilny, szczególnie w zakresie leksyki.

Jedną z podstawowych cech współczesnego języka rosyjskiego, zdaniem Doktorantki, jest przemieszanie różnego rodzaju elementów (pojedynczych słów, frazeologizmów, wyrażeń i zwrotów itp.) i ich przemieszczanie się z obrzeży do centrum językowego systemu leksykalnego. Elementami wzbogacającymi zasób leksykalny są: kolokwializmy, żargonizmy, wyrazy z języka potocznego, leksyka profesjonalna i terminologiczna, różnorodne cytaty i stałe związki wyrazowe. Nazwane elementy przenikają do języka mówionego i języka

⁶ Склáревская Г.Н., Введение, [w:] Склáревская Г.Н. (ред.), *Толковый словарь современного русского языка. Языковые изменения конца XX столетия*, Санкт-Петербург 1998, s. 7 – 32; Склáревская Г.Н., *Общественная и языковая ситуация: зеркальное отражение?*, [w:] *Недели русского языка в Италии: Материалы докладов и сообщений*, под ред. И.Е. Зиньевой, Санкт-Петербург 2006, s. 43 – 55.

⁷ Haudressy D., *Les Mutations de la langue russe. Cest mots quit dissent l'actualite par D. Haudressy*, Paris 1992.

⁸ A. de Lazari (red.), *Идеи в России*. t. 1 – 4, Łódź 1999 – 2001.

środków masowego przekazu z literatury pięknej, folkloru, tekstów kultury masowej (cytaty z piosenek, żarty, aforyzmy, tytuły filmów itp.) oraz z utrwalonego już w rosyjskiej świadomości społecznej zasobu oficjalnych fraz epoki radzieckiej (sowietyzmy, a wśród nich hasła, odezwy, cytaty itp.).

Przyczyny napływu wyżej wymienionej leksyki są różnorodne. Niewątpliwie podstawowa grupa przyczyn związana jest z wydarzeniami i sytuacjami codziennego życia społecznego. Warto tu wspomnieć o okresach pierestrojki i postpierestrojki, których wpływ na język rosyjski określany jest jako rewolucyjny i odczuwalny do dziś. Wówczas miał miejsce rozpad ZSRR, destrukcja systemu totalitarnego, co wniosło ogromne zmiany w warunki funkcjonowania języka. Ponadto, osłabienie cenzury zewnętrznej i autocenzury sprzyjało, i sprzyja nadal, wyzwoleniu języka, oswobodzeniu go od standardowych form, które narzucała sowiecka ideologia. Jednocześnie pojawia się przyzwolenie na wyśmiewanie i trawestowanie sowietyzmów. Język zaczyna żyć „pełnią życia”, samodzielnie i niezależnie. Równocześnie ma miejsce proces przemieszania różnych warstw i grup społecznych, dzięki czemu przenikają się różnorodne elementy języka. Rozszerza się też zakres wypowiedzi publicznych – w wystąpieniach publicznych głos zabierają nie tylko politycy, którzy przestają „czytać z kartki”, ale także przedstawiciele innych grup społecznych i zawodowych.

Na podstawie bogatej literatury przedmiotowej Doktorantka bardzo zwięźle i logicznie przedstawiła czynniki warunkujące wzbogacenie zasobu leksykalnego współczesnego języka rosyjskiego.

W podsumowaniu tej części pracy Doktorantka stwierdza, że „wymienione w tym rozdziale zjawiska są czynnikami o charakterze socjo- i psycholingwistycznym, które wywarły znaczący wpływ na charakter języka rosyjskiego przełomu XX i XXI w. i kształt zachowań językowych uczestników aktów komunikacji. Swoboda językowa, którą otrzymał mówiący, wpłynęła na wszystkie mechanizmy języka – słowotwórstwo, użycie wyrazu, składnię, na system intonacyjny i fonetyczny. Leksyka kolokwialna i potoczna pojawiła się nie tylko w komunikacji nieoficjalnej i literaturze pięknej, ale coraz częściej dostaje się na łamy prasy, jest obecna w ustnych wypowiedziach publicznych. Aktywizują się mechanizmy budowy dyskursu, zmianie uległa budowa składniowa wypowiedzi. Stare normy są często naruszane w związku z brakiem wcześniejszego przygotowania wypowiedzi, co jednocześnie sprzyja tendencjom rozwojowym systemu językowego” (s.29).

Wszystkie swoje wywody Doktorantka podbudowuje licznymi cytatami, przejrzystym schematem (s.20) co tylko utwierdza mnie w przekonaniu o jej odczytaniu i znajomości literatury przedmiotowej.

Tę część pracy oceniam bardzo wysoko.

Rozdział drugi, pod tytułem: *Leksyka polityczna – terminologia, zakres, klasyfikacja*, zawiera trzy podrozdziały.

Pierwszy podrozdział zawiera opis pojęcia „język polityki”. Doktorantka stwierdza, że zdefiniowanie i określenie, czym jest język polityki, nie jest łatwe, gdyż brak jednoznacznej definicji tego pojęcia. W zależności od punktu widzenia, jest on różnie pojmowany przez lingwistów. Może być rozpatrywany jako socjolekt, ale też uznawany za odmianę funkcjonalną i wyodrębniany w oparciu o kryterium stylistyczne. Można się zgodzić z Doktorantką, że językiem polityki posługują się przedstawiciele różnych grup – politycy, dziennikarze, doradcy, rzecznicy prasowi itp., jak i każdy człowiek w życiu codziennym. Znajomość leksyki z tego obszaru jest konieczna do rozumienia komunikatów medialnych czy wiadomości w radiu bądź telewizji.

Trafnie zauważa Doktorantka, że język polityki w odróżnia się od innych tym, że nie służy jako czynnik identyfikacyjny grupy, posługiwanie się nim nie oznacza przynależności do żadnej grupy.

Z wielką uwagą przeczytałem dość obszerny rozdział drugi niniejszej pracy poświęcony weryfikacji odniesienia języka polityki do socjolektu i jako odmiany funkcjonalnej. Słusznie Doktorantka zauważa, że język polityki jest odmianą silnie zróżnicowaną wewnątrznie i trudno jest go jednoznacznie sklasyfikować, ponieważ jest jednocześnie odmianą socjalną i częściowo – funkcjonalną. Za tą pierwszą kwalifikacją przemawia pojmowanie polityków jako specyficznego środowiska, gdyż językiem polityki posługują się zarówno sami politycy, jak i ludzie z nimi związani oraz dziennikarze polityczni, a przeciw – brak hermetyczności tego środowiska – język polityki ma za zadanie trafić do możliwie największej grupy odbiorców.

Analiza prac E.J.Batalova, A.P.Čudinova, P.Sajduk, S.Dubisza, J. Porayskiego-Pomsty, E.Sękowskiej, P. Brzozowskiego, G. Ulickiej, K.Ozóga, P.Pawelczyk i in., przeprowadzona przez Doktorantkę prowadzi do wniosku, że język współczesnej rosyjskiej polityki operuje ogólnikami, często bez odniesienia do realnego odpowiednika, a jego sens jest ukryty lub dostępny tylko dla wybranych i przedstawiony w formie widowiska.

Porównując język rosyjsko-sowiecki i najnowszy rosyjski język polityczny, Doktorantka zauważa, że do przeszłości należy ostra reglamentacja, która nakazywała surowe podporządkowanie różnorodnym normom (językowym, gatunkowym, etycznym, kompozycyjnym itp.) i ograniczała przejawy indywidualizmu. Jednocześnie reglamentacja blokowała napływ leksyki żargonowej czy potocznej oraz ograniczała pojawianie się zapożyczeń, przez co, paradoksalnie, chroniła „czystość” języka. Nowy język polityczny charakteryzuje się dążeniem do indywidualnego stylu, odznacza się ekspresyjnością, wyrazistością i wyzwoleniem, będącym na granicy przyzwolenia na wszystko, a także, niestety, chamstwem politycznym. Specyfikę dyskursu politycznego w znaczącym stopniu określa brak wiary i zaufania, agresja, poczucie „nieprawidłowości” sytuacji politycznej i brak stabilnych podstaw ideologicznych oraz idei politycznej integrującej społeczeństwo.

W rozwoju badań języka polityki i dyskursu politycznego polityki Doktorantka wyodrębniła i ustaliła 4 etapy:

W pierwszym etapie (początkowym) prace, dotyczące problemów komunikacji politycznej, miały charakter analityczny. Autorzy tych publikacji dążyli do tego, aby pokazać, jak można osiągnąć sukces w wystąpieniach publicznych.

Drugi etap rozwoju badań nad językiem polityki dotyczy rozwoju lingwistyki politycznej, która jest nauką z pogranicza lingwistyki i politologii, z elementami etnologii, psychologii społecznej, socjologii i innych nauk humanistycznych. Ponadto ma ona ścisły związek z licznymi kierunkami w lingwistyce – socjolingwistyką, stylistyką funkcjonalną, a szczególnie z badaniami stylu publicystycznego, retoryką, lingwistyką kognitywną i lingwistyką tekstu.

Trzeci etap sięga już XX wieku, kiedy przemiany polityczne w Europie nabrały dynamiki. Językoznawcy zajmowali się wówczas badaniami socjalnych aspektów funkcjonowania języka i jego odmian. Istotny wkład w rozwój języka polityki miał angielski pisarz G. Orwell i niemiecki literaturoznawca V. Klemperer. Pierwszy z nich napisał w 1948 r. powieść antyutopijną *Rok 1984*, w której, między innymi, zawarł słownik nowomowy. Ponadto w powieści na konkretnych przykładach zostały scharakteryzowane sposoby słownej manipulacji ludzką świadomością w celu osiągnięcia i utrzymania władzy politycznej w totalitarnym państwie.

Czwarty etap rozwoju badań nad językiem polityki dotyczy już czasów współczesnych i przełomu wieków. W końcu XX wieku w lingwistyce europejskiej ukształtował się nowy kierunek – dyskurs krytyczny o charakterze analitycznym (dyskurs analityczno-krytyczny). Zajął się on analizą sposobów, przy pomocy których władza realizuje swoje zadania w społeczeństwie. Specjaliści dążą do wyjaśnienia, jak przy pomocy wzajemnych interakcji w

czasie aktów komunikacji jest kreowana i odtwarzana nierównowaga społeczna, a także sugerowane są sposoby językowego przeciwstawienia się.

Na przełomie XX/XXI wieku rozwijają się nowe kierunki: dyskurs analityczno-krytyczny i analiza treści.

W związku z przedmiotem zainteresowań Doktorantki, tj. językiem współczesnej polityki rosyjskiej zaprezentowała stan badań języka polityki w Rosji w XX wieku.

Doktorantka stwierdziła, że dziś język polityki w Rosji jest przedmiotem wieloaspektowych i wielopoziomowych analiz, nie tylko językoznawczych. Pozostaje on w kręgu zainteresowań politologów, socjologów, psychologów i innych badaczy. Lingwistyka polityczna zarówno w Rosji, jak i na świecie, w ciągu ostatnich dziesięcioleci znacząco się rozwinęła. Cechą charakterystyczną tej dziedziny nauki w Rosji jest metodologiczne zbliżenie do badań zachodnich i istotne rozszerzenie zakresu badań.

Na podstawie literatury przedmiotowej Doktorantka w sposób logiczny i konstruktywny wyróżnia następujące kierunki badań:

1. Badania chronologiczne, w których przedmiotem opisu jest epoka sowiecka lub okres postsowiecki.
2. Badania oddzielnych poziomów języka (leksyki, frazeologii, słowotwórstwa, morfologii, składni), co pozwala w efekcie kompleksowo i całościowo zbadać tekst.
3. Badania języka polityki z punktu widzenia dopasowania do normy językowej, zwykle krytyczne, z nawoływaniem do walki z zanieczyszczeniem języka rosyjskiego, często rozwijające się w opozycji do podejścia opisowego, czyli wskazywania i badania nowych zjawisk bez ich oceny.
4. Badanie cech ogólnych tekstu politycznego oraz odrębnych gatunków, stylów i tekstów politycznych.
5. Badanie indywidualnych stylów komunikacji poszczególnych liderów politycznych, nurtów i partii politycznych oraz badanie ogólnych zasad języka politycznego.
6. Badanie zachowań i ról komunikacyjnych, rytuałów, strategii i taktik komunikacyjnych.
7. Badania z wykorzystaniem metod psycholingwistyki, kognitywistyki, socjolingwistyki, lingwokulturologii, retoryki, psycholingwistyki i in.
8. Badania kontrastywne, prowadzące do ujawnienia ogólnych i szczególnych cech dyskursów politycznych różnych krajów i epok.

Dzięki wieloaspektowemu podejściu Doktorantka stwierdza, że problematyka prezentowana jest bardzo szeroko, na wielu poziomach i z różnych punktów widzenia. Na tej podstawie wyodrębniła następujące nurty:

1. Nurt lingwistyczny – stawia sobie za cel opis składu leksyki politycznej, jej cech semantycznych, słowotwórczych, stylistycznych, łączliwości, wyodrębnienie dynamicznych, produktywnych procesów językowych w rozwoju języka.
2. Nurt socjolingwistyczny – ma na celu ujawnienie związków pomiędzy zjawiskami lingwistycznymi języka polityki a czynnikami pozajęzykowymi.
3. Nurt psycholingwistyczny – dążenie do wyodrębnienia zależności pomiędzy wyborem określonych środków językowych przez różnych działaczy politycznych a specyfiką ich osobowości.
4. Nurt porównawczy – porównanie leksyki politycznej w różnych językach w celu ujawnienia podobieństw i różnic, uniwersalnych zasad rozwoju leksyki politycznej w zależności od czynników społeczno-politycznych.
5. Nurt komunikatywny – badanie leksyki politycznej w sytuacji komunikacji politycznej z punktu widzenia manipulacji świadomością społeczną.
6. Nurt leksykograficzny – zajmuje się przedstawieniem leksyki politycznej w słownikach objaśniających i rozwiązywaniem problemów z tym związanych.

7. Nurt kognitywny – próbuje odkryć mechanizmy poznawania rzeczywistości i specyfikę pojmowania świata na drodze analizy środków językowych, wykorzystywanych w procesie komunikacji.

Zaprezentowane nurty badań języka polityki nie eliminują się nawzajem, a wręcz przeciwnie – uzupełniają się i mogą stanowić podstawę do dalszych poszukiwań.

Słusznie Doktorantka zauważa, że szczególne miejsce w lingwistyce kognitywnej zajmuje analiza metafory politycznej. Istnieją dwa podejścia do badania metafory – tradycyjne i kognitywne. W ujęciu tradycyjnym metafora rozpatrywana jest jako przeniesienie nazwy z jednego przedmiotu na drugi na podstawie podobieństwa. W ujęciu kognitywnym metafora rozpatrywana jest jako narzędzie do poznania świata, sposób wyjaśnienia złożonych zjawisk za pomocą porównania ich z prostszym, zwyczajnym. Ponadto, przekaz informacji jest prosty i dostępny dla szerokiego kręgu odbiorców, co odgrywa istotną rolę w komunikacji politycznej (na przykład podczas kontaktu działaczy politycznych z wyborcami itp.).

Lingwistyka kognitywna zdaniem Doktorantki odkryła możliwość nowego, nietradycyjnego podejścia do analizy metafory i dała początek teorii modelowania metaforycznego.

W drugiej części tego rozdziału Doktorantka dogłębnie zbadała literaturę przedmiotową poświęconą leksyce politycznej, wyjaśniła problemy terminologiczne i ich zakres. Podjęła próbę znalezienia i określenia różnic w znaczeniach terminów *политический* i *социально-политический* (*społeczno-polityczny* (*общественно-политический*)). Stwierdziła, że leksem *социально-политический* nie występuje w słownikach ogólnych ani języka polskiego, ani języka rosyjskiego. Jego semantyka jest sumą znaczeń wyrazów *социальный* (*społeczny* (*общественный*)) i *политический* (*polityczny* (*политический*)). Zdaniem Doktorantki leksyka polityczna jest takim leksykalno-semantycznym podsystemem języka, którego elementy oznaczają pojęcia, zjawiska i procesy z dziedziny polityki, czyli odnoszące się do mechanizmów funkcjonowania władzy politycznej. W recenzowanej pracy stosowany jest właśnie ten termin – *leksyka polityczna*. Pod tym pojęciem Autorka rozumie ogół słów i wyrażeń, które zawierają komponent semantyczny 'mający odniesienie do polityki państwowej i międzynarodowej oraz życia politycznego społeczeństwa'. Tak więc polityka jest określana jako działalność organów państwowych, sił społecznych i odrębnych osób, związana z dążeniem do władzy, jej zdobyciem, utrzymaniem i realizacją, a także z wpływem na władzę.

Doktorantka zwróciła uwagę na określenie samego terminu *политика* (*polityka*). Stwierdziła, że istnieje wiele definicji tego pojęcia. W przytoczonych w pracy definicjach pojęcie *политика* zaprezentowane jest w różny sposób, jednakże zasadniczych różnic nie ma, bowiem można wyodrębnić pewne stałe i wspólne elementy, do których zaliczane są:

- **władza**, jako najważniejszy komponent konstrukcyjny polityki,
- **organizacje i instytucje**, w których urzeczywistniana i realizowana jest władza (najważniejsza z nich to państwo),
- **działalność**, bowiem polityka to przede wszystkim proces, który zakłada w swojej istocie przygotowanie, przejęcie i praktyczną realizację decyzji istotnych społecznie.

Zdaniem Doktorantki wszystkie niezbędne komponenty znaczeniowe pojęcia *политика* są zawarte w definicji zamieszczonej w „Wielkim słowniku ogólnym języka rosyjskiego” (*Большой толковый словарь русского языка*, red. С.А. Кузнецов, 1998), która stała się punktem odniesienia w niniejszej pracy.

W swoich badaniach Doktorantka zauważyła, że we współczesnych rosyjskich badaniach poświęconych analizie leksyki politycznej w celu opisanie leksemów, które wchodzi w jej skład, pojawiają się specjalistyczne terminy – *политема* i *идеологема* (brak polskich odpowiedników tych terminów). *Политема* jest rozumiana jako jednostka leksykalna, zawierająca w swojej strukturze semantycznej komponent znaczenia związany z

polityką, *идеологема* – jako jednostka leksykalna, posiadająca w swojej strukturze leksykalnej komponent znaczeniowy związany z ideologią.

W zakończeniu tego rozdziału Doktorantka omówiła zakres analizowanej leksyki politycznej. W analizowanym materiale znalazły odzwierciedlenie nazwy ugrupowań politycznych, leksyka związana z obszarem polityki narodowej traktowanej jako część polityki państwowej, okazjonalizmy, w których strukturze znaczeniowej wyraźnie przejawia się komponent *władza (власть)*. Wśród analizowanych leksemów nie uwzględniono tych, które oznaczają pojęcia, zjawiska i procesy obce dla rosyjskiej rzeczywistości i sceny politycznej.

W podrozdziale trzecim *Klasyfikacja leksyki politycznej* Doktorantka omówiła problem klasyfikacji leksyki politycznej. Istnieje kilka klasyfikacji leksykonu politycznego. U podstaw każdego podziału znajduje się definicja leksyki politycznej i jej interpretacja, zmierzająca do określenia zakresu tego pojęcia. W związku z tym można stwierdzić istnienie związków przyczynowo-skutkowych, tj. zależności pomiędzy tym, jakie leksemy zostaną włączone do poszczególnych zdefiniowanych grup od wybranego sposobu i rodzaju klasyfikacji.

W większości prac, poświęconych badaniom leksyki społeczno-politycznej, dominuje podział leksemów na grupy tematyczne. Jest to podyktowane konstrukcją i strukturą samego systemu politycznego.

W niniejszej pracy zastosowano także kryterium tematyczne. Takie podejście było uwarunkowane i zdeterminowane różnorodnością materiału faktograficznego. Z jednej strony mamy do czynienia z leksemami, w których związek z polityką jest wyrażony bezpośrednio, jak również z wyrazami, w których ten związek wyrażony jest pośrednio. W omawianym zasobie leksemów z dziedziny polityki znalazło się słownictwo neutralne oraz wartościujące. Polityka jako całokształt działalności związanej ze sprawowaniem władzy politycznej składa się z odrębnych elementów (m.in. władza, państwo, społeczeństwo, organizacje i partie polityczne), które znajdują się w określonych relacjach i związkach. Systemowość leksyki politycznej zawiera się w tym, że odzwierciedla ona strukturę pojęć sfery polityki. W związku z tym w proponowanej klasyfikacji znalazła się leksyka, związana z określeniem i opisem samego systemu politycznego, jego elementów strukturalnych, a także łączących je relacji. Doktorantka zaprezentowała leksemy, które tworzą grupę tematyczną **Polityka wewnętrzna i zewnętrzna**. W ramach tego zbioru omówiono następujące podgrupy: **Podmioty polityczne, Ideologia, Polityka jako działanie, Leksyka polityczna o nacechowaniu lokalnym i temporalnym**.

Zaproponowana klasyfikacja jest uwarunkowana tym, że znaczenie wielu leksemów i wyrażen dość często decyduje o włączeniu ich jednocześnie do dwóch lub więcej grup tematycznych.

Podkreślam dobrą znajomość Doktorantki ogólnych założeń dotyczących teorii leksyki, zwracam uwagę, że podjęta przez nią problematyka pragmatycznych aspektów tekstów specjalistycznych uwzględniła przede wszystkim pojęcie dyskursu politycznego.

Tę część pracy również oceniam wysoko.

W trzecim rozdziale *Sposoby nominacji w zakresie leksyki politycznej* Doktorantka, na podstawie bogatej literatury przedmiotowej, szczegółowo omówiła problem nominacji.

Termin *nominacja* jest dziś często używany w literaturze lingwistycznej. Doktorantka zauważa, że pojęcie to jest nie tylko aktualne, ale i modne. Jednakże jego treść i znaczenie wciąż pozostają niejednoznaczne.

Dlatego usystematyzowanie i zdefiniowanie pojęć *nominacja*, *nazwa*, *nazywanie* jest jej zdaniem niezbędne w celu uniknięcia wieloznaczności oraz niewłaściwej interpretacji i rozumienia wyników badań.

Analizując definicje słownikowe Doktorantka zauważyła, że nie zawsze są one ze sobą tożsame. Większość z nich traktuje omawiany termin szerzej. Świadczy o tym fakt, że zwracają uwagę nie tylko na proces nadawania nazw, lecz także na rezultat tego procesu, uwzględniając oba te aspekty (proces i jego efekt). W przedstawionych powyżej definicjach Doktorantka wyraźnie widzi ukierunkowanie na oba aspekty omawianego terminu, a słowo *nominacja* rozumiane jest przez wymienione źródła jako synonim słowa *nazwa*.

W niniejszej pracy terminu *nominacja* Doktorantka używa zarówno w odniesieniu do procesu, jak i jego rezultatu. Jako synonimy potraktowane są terminy *nazywanie*, *nazwa*.

Rozpatrując rodzaje i sposoby nominacji w języku rosyjskim Doktorantka za D.N. Šmelëwym stwierdza, że sposoby i mechanizmy nominacji są podobne w różnych językach (w tym w języku rosyjskim) i można wyodrębnić pewne wspólne narzędzia do badań językoznawczych. W celu utworzenia nowej nazwy może być wykorzystane, po pierwsze, słowotwórstwo i sposoby afiksalne, istniejące w danym języku, po drugie, nazwa może zostać zapożyczona z innego języka i wówczas w języku przyjmującym pojawiają się nowe jednostki leksykalne, po trzecie, nowe słowo może być rezultatem zmiany znaczenia słowa już istniejącego w języku, co często prowadzi do wieloznaczności, i, po czwarte, nowe określenie, nazwa może zostać utworzona w sposób opisowy i wówczas powstaje nazwa złożona. Wymienione sposoby nominacji są oczywiście bardzo ogólne i różnorodnie realizowane w różnych językach, na różnych etapach rozwoju języka, a także w różnych grupach leksyki. Jednocześnie należy zauważyć, że sposoby te od dawna i bardzo szeroko były wykorzystywane również przez nosicieli języka rosyjskiego. Są one także dziś stosowane, w czasach dynamicznych zmian społeczno-politycznych, gospodarczych, kulturalnych. Przemiany te potrzebują nowych nazw i określeń, aby wiernie odzwierciedlać rozwój społeczny, postęp naukowo-techniczny – czynniki, które aktywnie wpływają na kształtowanie zasobów leksykalnych współczesnego języka nie tylko rosyjskiego. W sferze leksykalno-semantycznej najłatwiej zauważalne są zmiany, zachodzące w życiu społeczeństw. Na potwierdzenie Doktorantka cytuje Smułkową: „Pojawienie się nowych pojęć, przedmiotów, instytucji itp. warunkuje powstawanie nowych słów lub pojawianie się w słowach nowych znaczeń. W historii języka obserwuje się okresy, w których zmiany w obrębie leksyki są szybkie lub powolniejsze, zawsze jednak istnieje konieczność konstruowania nowych nazw”.

W dalszej części tego rozdziału Doktorantka bardzo logicznie i konstruktywnie omówiła sposoby nominacji w języku polityki dokumentując to licznymi cytacjami, schematami, tabelami i przykładami leksykalnymi. Omówiła tu zmiany w obrębie znaczenia (zaprezentowała następujące zjawiska: polityzacja, depolityzacja, dearchaizacja, deideologizacja i deaktualizacja znaczeń), powstawanie leksemów jako rezultat procesów słowotwórczych (sufiksacja, prefiksacja, skrótowce i złożenia), zapożyczenia jako źródło nowych wyrazów i znaczeń.

Na zakończenie stwierdza, że w drugiej połowie XX wieku napływowi *nowych zapożyczeń* i aktualizacji *starych* sprzyjało rozszerzenie stosunków politycznych oraz współpracy międzynarodowej, co doprowadziło do zmiany charakteru i jakości rosyjskiej polityki. Nowy etap rozwoju politycznego kraju, związany z orientacją na system wartości świata zachodniego, stał się przyczyną istotnych zmian w języku polityki. Zapożyczenia zapełniły luki, które powstały w rezultacie przejścia Rosji na jakościowo inny poziom rozwoju politycznego. Dzisiejszy status i prestiż języka angielskiego sprzyja przenikaniu w dziedzinę języka polityki zapożyczeń, które trwale zakorzeniły się w systemie języka rosyjskiego, tworząc słowa pochodne i nowe znaczenia.

Podsumowując merytoryczną zawartość przedstawionej mi do recenzji rozprawy doktorskiej Pani mgr Maryny Michaluk stwierdzam, że wszystkie jej fragmenty pozostają w pełnym związku rzeczowym z tematem określonym w tytule rozprawy i tym samym tworzą spójną tematycznie całość, pozwalającą przyjąć konkluzje Autorki, zawarte w zakończeniu rozprawy.

Recenzowana rozprawa została przygotowana w celu usystematyzowania leksemów i stworzenia klasyfikacji leksyki politycznej w oparciu o kryterium tematyczne, wyodrębnieniu sposobów nominacji, występujących w tym zasobie leksykalnym oraz zweryfikowania, które z nich są bardziej popularne i stosowane częściej niż inne.

Rekapitułując powyższe rozważania trzeba stwierdzić, że Pani mgr Maryna Michaluk napisała bardzo dobrą pracę. Doktorantka przeanalizowała niezmiernie bogaty materiał empiryczny. Autorka użyła w swojej rozprawie 2 schematów, 2 tabel, a także ok. 50 przypisów tekstowych, które ilustrują jej wywody i potwierdzają wnioski. Rozprawa doktorska została oparta na solidnej bazie teoretycznej, wypracowanej w oparciu o bogatą rosyjską, polską i angielską literaturę przedmiotu (224 pozycje). Zamieszczono indeks leksemów poddanych analizie (1067), indeks skrótowców (175). Zbadala ciekawy materiał, sformułowała ważne dla wiedzy o leksyce języka polityki wnioski, dobrze udokumentowane. Jako całość stanowi studium użyteczne i bardzo interesujące. W zakresie podjętego tematu dobrze się wpisuje w badania rosyjskich i polskich językoznawców. Rozprawa świadczy o dojrzałości i o predyspozycjach Autorki do pracy naukowo-badawczej. Wykazała się dużą wiedzą o języku specjalistycznym. Ta wiedza była także niezbędna przy kwalifikowaniu faktów i procesów językowych pod względem chronologicznym. Po tej wnikliwej i porządnie opisaną analizie filologicznej badane słownictwo może być przedmiotem dalszych studiów lingwistycznych (np. w ujęciu kognitywnym), do czego Panią Doktorantkę gorąco zachęcam. Pani magister Maryna Michaluk ma wszelkie predyspozycje intelektualne i metodyczne, aby takie prace podjąć. Recenzowana rozprawa doktorska jest niewątpliwie pracą nowatorską, wnoszącą znaczący wkład do badań nad leksyką specjalistyczną. Moim zdaniem praca powinna być opublikowana.

Jeśli chodzi o stronę formalną pracy, to stwierdzam nieliczne błędy interpunkcyjne i literówki.

Dlatego też z pełnym przekonaniem mogę stwierdzić, że dysertacja Pani mgr Maryny Michaluk w zupełności spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim i może być dopuszczona do obrony.

Białystok, 1. 06 2016

